

Kunst morrelt aan je opvattingen

Hoewel het thema van de biennale in Rennes bijna clichématig is – de wereld in crisis, de vaststelling dat bestaande systemen niet meer voldoen en alternatieven nodig zijn – is de invulling dat niet. Geen documentaire en activisme maar fijnzinnige kunstwerken die op een non-demonstratieve wijze allerlei thema's aanraken en morrelen aan je opvattingen.

Nanda JANSSEN

Frankrijk kent drie biennales. De bekendste is die van Lyon, dan volgt Le Printemps de Septembre in Toulouse, en Les Ateliers de Rennes is de kleinste en de jongste. Maar daar komt verandering in want recent is een vierde biennale aangekondigd: Poitiers waagt zich er in oktober 2019 ook aan. De concurrentie is dus groot. De curatoren van deze zesde editie, Céline Kopp en Étienne Bernard, beiden eind dertig, hebben in Frankrijk een goede reputatie. Ze runnen kleine maar onderscheidende kunstinstellingen, respectievelijk Triangle in Marseille en Passerelle in Brest, na eerder in hun carrière in het buitenland gewerkt te hebben. Dat ze een curatorentandem vormen, een yin en yang man-vrouw team, is geheel in overeenstemming met de uitgangspunten van deze biennale. De bekende thema's worden aangesneden zoals feminisme, de representatie en emancipatie van minderheden, gender, queer en drag, het lichaam en identiteit. De bestaande systemen, het patriërchaat, taal en het Witte suprematisme zijn uit en hybriditeit is in. Kunstenaars die opereren in de marges van de systemen die onze maatschappij beheersen, dragen alternatieven aan, heet het. Het tentoonstellingsconcept roept in eerste instantie een 'daar gaan we weer'-reactie op.

De titel 'À Cris Ouverts', dat op te vatten is als 'stille schreeuw', is echter ontleend aan een dichtregel van Édouard Glissant, de Caribische denker wiens intellectuele nalatenschap steeds meer aan momentum wint. Het is een indicatie dat deze biennale het niet zozeer zoekt in demonstratieve vormen van verzet of activisme, maar zich dichtertelijke vrijheid permitteert net zoals Glissant dat ook deed. De focus ligt op klein verzet dichtbij huis en onderwerpen worden veelal indirect geadresseerd in plaats van frontaal. Daarmee wordt risico genomen. Dit is geen biennale met pakkende, immersieve kunstwerken die het goed doen in de selfiecultuur. Er is gekozen voor omfloerste kunstwerken met onverwachte en eigenzinnige vormen die om een zekere esthetische sensitiviteit vragen. Daarmee is het eerder een biennale voor fijnproevers dan voor een groot publiek.

Het werk van de eenendertig kunstenaars-(duo's) is verspreid over tien locaties, het merendeel in Rennes. Er zijn uitsluitend kunstlocaties gekozen zoals de Halle de Courrouze, het Musée des Beaux-Arts, 40mcube en de prachtige FRAC. Er is een mooie internationale line-up van kunstenaars. De selectie is intergeneratieel, bevat een perfecte man-vrouwverhouding alsook een aantal historische ankerpunten. Gewilde jonge kunstenaars worden zij aan zij getoond met senioren of werk van niet meer levende kunstenaars, vier in getal. Een dergelijke mix is momenteel de norm en kenmerkt diverse biennales en documenta's.

Intuïtief begrijpen

Het meest enigmatische werk in de expositie, de video-installatie van Dan Walwin (*1986), maakt direct de benadering van 'À Cris Ouverts' inzichtelijk. Het bevat repetitieve ranke metalen vormen die de ruimte structureren en waarin superstrakke flatscreens zijn geïntegreerd. Zelfs de zitbankjes zijn op maat gemaakt en gestyled. De beelden die variëren van vaag tot haarscherp, bevatten opnamen van ondermeer een installatie van de kunstenaar in een stal, een rivier in een stedelijke omgeving en van een meisje met een beschilderd gezicht dat aan het rommelen is. Er valt geen touw aan vast te knopen. Taal en kennis bieden duidelijk geen toegang tot dit non-lineaire werk. De kijker is genoopt een andere 'taal' te ontwikkelen, een andere manier van in de wereld staan en waar te nemen. De waarde van dit moeilijk te doorgronden werk schuilt in de positie die het inneemt, in de weigering zich te conformeren. Overigens heeft de helft van de kunstenaars speciaal voor deze biennale nieuw werk gemaakt, Walwin is er een van.

Deze biennale stuurt aan op een intuïtief begrijpen. Zoals veel geselecteerde werken veroorzaakt ook Wu Tsangs (*1982) intrigerende film vele rimpelingen en roert het in van alles en nog wat. Maar in wat precies? Twee duo's communiceren met elkaar middels dans: het een wervelend en staccato op overrompelende muziek, het ander getormenteerd en moeizaam. De twee films overlappen elkaar in het midden waardoor bijzondere effecten ontstaan. Je speurt dat het hier gaat over het construeren van de seksuele en culturele identiteit. Evenwel niet gedacht vanuit de tegenstellingen man-vrouw, homo-hetero, zwart-wit. Het gaat eerder om tussenvormen.

Het thema van identiteit en daarmee verbonden het lichaam, feminisme, queer en drag is sterk aanwezig in Rennes. Ook Paul Maheke (*1985) opereert op dit terrein. Hij vormde Galerie Art & Essai om in een intieme, schemerige gele ruimte waarin een grote muurschildering van een planeet (Jupiter zo blijkt) domineert. In een moeilijk te bevatten performance

Dan Walwin, Musée des Beaux-Arts, Les Ateliers de Rennes © Aurelien Mole

voeren drie jonge vrouwen verschillende rollen op. Een androgyn vrouw trekt, vrij naar Bruce Nauman, met tape een vierkant kader op de grond dat ze eindeloos bewandelt terwijl ze een sequentie van bewegingen herhaalt. Gebaren die refereren aan Michael Jackson, Grace Jones en anderen waarschijnlijk.

In het nagesprek met de kunstenaar blijkt dat deze performance geïnformeerd is door allerlei feministische en queer-theorieën. Bij dit werk en dat van een aantal andere jonge kunstenaars frustreert het enkel intuïtief begrijpen en dringt de behoefte zich op om meer aangereikt te krijgen teneinde het beter te kunnen plaatsen.

De focus ligt op klein verzet dichtbij huis en onderwerpen worden veelal indirect geadresseerd in plaats van frontaal. Daarmee wordt risico genomen

Ook de op vierenvestigjarige leeftijd overleden Richard Baquié (1952-1996) had weinig op met de heersende systemen, met name het materialisme en consumentisme. Deze 'vergeten' kunstenaar uit Marseille is een geweldige ontdekking. Zijn krachtig en nog altijd actueel werk functioneert als een historisch ankerpunt in deze expositie. Deze bricoleur, een soort kritische versie van Jean Tinguely, bouwde zijn sculpturen met goed gekozen afdankertjes van de maatschappij: voorwerpen op onze afvalbergen die symbool staan voor een tijdperk, levenshouding of ideaal. De uitgebrande en verroeste Renault steelt de show (1986). De uit de carrosserie gesneden letters zijn samengebracht in een niet te ontrafelen gedicht aan de zijkant van de auto dat door windturbine in trilling wordt gebracht. De getallen van zeven tot nul suggereren dat de boel gaat imploderen. Het ooit glanzende symbool van de Franse vooruitgang en middenklasse toont zijn schaduwzijde.

Er zijn nog andere historische ankerpunten: vaak werk met een feministisch karakter zoals dat van Barbara McCullough (*1945) en Senga Nengudi (*1943). Die laatste gebruikt het ondertussen cliché geworden materiaal voor feministische kunstenaars – panties – en het is daarom moeilijk er warm voor te lopen. Sterk is echter het werk van Mierle Laderman Ukeles

(*1939). 'Touch Sanitation' (1977-1980) is een hommage aan de vuilnismannen van New York die het smerigste werk verrichten, ons afval opruimen, zorgen dat de stad leefbaar blijft maar als leprozen behandeld worden. Ukeles zag er een parallel in met haar eigen leven als vrouw, moeder en kunstenaar. Altijd aan het opruimen en schoonmaken, maar waardering; ho maar. Aan de hand van foto's, krantenknipsels, brieven en plattegronden is te zien hoe Ukeles alle 8.500 vuilnismannen de hand zou schudden en meewerkte tijdens hun diensten. Een fantastische omkering van iets dat als negatief wordt ervaren naar iets glorieus, een knap staaltje emancipatie bovendien.

De biennale bevat een stroom aan bijzondere kunstwerken met een opmerkelijke vorm, zoals de installatie van Anne Le Troter (*1985) die bestaat uit een gekoelde ruimte met een aquarium waarin gekleurde contactlenzen drijven en een vliegengordijn uit spermarietjes, haar manier om de kunstmatige voortplanting onder de loop te nemen; Basim Magdy's (*1977) natuurfoto's in regenboogkleuren; de theatrale kostuums en in beton gevangen trombones van Madison Bycroft (*1987) of de docu-fictie van Meriem Bennani (*1988) over twee Marokkaanse vrouwen die op verschillende ruimtelijke elementen wordt geprojecteerd en waarin de realiteit af en toe wordt overvleugeld door caleidoscopische beelden van duizenden vlinders. De kunstwerken zijn stuk voor stuk opmerkelijk goed gepresenteerd.

In de aanloop naar deze biennale vond eind maart een symposium plaats. Een slim instrument om de kunstenaars samen te brengen en verdieping te bieden. Diezelfde verdieping wordt de bezoeker onthouden en dat voelt als een gemis. Hoe bereidwillig je ook bent om op andere kanalen dan de rede te varen en je open te stellen voor het onbekende, op intuïtie alleen blijf je aan de oppervlakte scheren. Weliswaar worden op de verschillende locaties allerlei belangwekkende boeken aangeboden, maar het voert wat ver die hele bibliotheek aan te schaffen. Een catalogus ontbreekt. Een goede reader met een collectie achtergrondteksten zou een uitkomst zijn geweest om deze biennale verder te brengen.

'Les Ateliers de Rennes' tot 2 december op diverse locaties in Rennes, Saint-Brieuc en Brest, openingstijden verschillen per locatie, www.lesateliersderennes.fr Rennes Art Weekend van 15-18 november.